

Дисципліна «Історія світової музики»

II курс, II семестр

Спеціальність: 6.020204«Музичне мистецтво»

Спеціалізація: «Оркестрові народні інструменти»

Освітньо-кваліфікаційний рівень «Бакалавр»

Викладач:

кандидат мистецтвознавства, в.о. професора Корчова О.О.

аспірантка другого року навчання Гайдук М.І

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН КУРСУ

Змістовий модуль 1. Оперний театр другої половини XIX ст.

14.09 - Музичний театр Р. Вагнера. Концепція «Gesamtkunstwerk» в теоретичних працях Р. Вагнера та шляхи її реалізації в художній практиці. Етапи еволюції оперної творчості Р. Вагнера. Міфотворча концепція тетралогії «Перстень Нібелунга».

21.09 - Музичний театр Дж. Верді. Вплив ідей Рісорджіменто на проблематику опер композитора. Драматургічні принципи різних періодів творчості Дж. Верді: шляхи оновлення традиційної італійської опери.

28.09 СЕМІНАР. Французький музичний театр другої половини XIX століття. Літературні впливи у становленні жанру французької ліричної опери. Індивідуалізоване втілення ознак жанру в творчості Ш. Гуно, Л. Деліба, Ж. Массне. «Кармен» Ж. Бізе: багатомірність жанрової природи та специфіка трактування національних театральних традицій.

5.10 - Італійська опера на рубежі XIX-XX століть. Оперний веризм та його представники П.Масканьї, Р.Леонкавалло.

12.10 - Музичний театр Дж. Пуччіні як характерне виявлення перехідних художніх тенденцій тогочасної європейської культури.

Змістовий модуль 2. Інструментальні жанри у західноєвропейській музиці другої половини XIX – початку XX ст.

19.10 - Доля романтичних інструментальних жанрів у творчості композиторів XIX століття. Роль Ф. Ліста у формуванні нових композиційних моделей. Феномен творчого життя Ф. Ліста в контексті художньо-естетичних настанов романтичного мистецтва.

26.10 - Австро-німецький симфонізм другої половини XIX – початку XX століть. Драматургічні моделі симфонії в творчості Й. Брамса і А. Брукнера.

2.11 СЕМІНАР - Чеська композиторська школа. Цикл “Моя Батьківщина” Б.Сметани. Симфонія з Нового Світу А.Дворжака. Особливості національного симфонізму.

9.11 - Густав Малер - творчий портрет.

16.11 - Малер, симфонія №5.

23.11 - Англійська оркестрова музика доби модернізму.

30.11 СЕМІНАР

Специфіка виявлення романтичних та модерністських компонентів у оркестрових творах Р. Штрауса.

Музичні твори

1. Р. Вагнер. Опера “Трістан та Ізольда”, “Парсифаль”, тетралогія “Кільце Нібелунгів”
2. Дж. Верді. Опері “Ріголетто”, “Отелло”
3. Дж. Бізе. Опера “Кармен”
4. Р. Леонкавалло. Опера “Паяци”
5. Дж. Пуччіні. Опері “Богема”, “Чіо-Чіо-Сан”, “Джані Скікі”
6. Ф. Ліст. Симфонічна поема “Прелюди”
7. Й. Брамс. Симфонії №3,4. Квінтет *f-moll*
8. А. Брукнер. Симфонія № 7
9. Б. Сметана. “Моя Батьківщина”
10. А. Дворжак. Симфонія “Із Нового Світу”
11. Г. Малер. Симфонії № 1, 4, 5, 6
12. Р. Штраус. “Дон Жуан”, “Тіль Ойленшпігель”, “Дон Кіхот”
13. Е. Елгар. “Енігма-варіації”, Концерт для віолончелі з оркестром, “Кокейн”
14. Ф. Деліус. “Слухаючи першу зозулю навесні”
15. Р. Воан-Вільямс. “Жайворонок, що злітає”
16. Г. Холст. Оркестрова сюїта “Планети”

Тема 1. Оперна реформа Р. Вагнера. Концепція «Gesamtkunstwerk» в теоретичних працях Р. Вагнера та шляхи її реалізації в художній практиці. Етапи еволюції оперної творчості Р. Вагнера.

Місце Ріхарда Вагнера в мистецтві романтизму. Особистість, світогляд, сфери діяльності. Філософсько-естетичні джерела творчості.

Ідея «Gesamtkunstwerk»: обґрунтування в теоретичних роботах композитора («Мистецтво і революція», «Твір мистецтва майбутнього», «Опера і драма») та шляхи реалізації в художній практиці.

Опера і міф. Інтерпретація сюжетних мотивів германо-скандинавської міфології в лібрето вагнерівських опер, втілення поетики та структури міфу в їх образній системі та драматургічній будові. «Тристанівське» та «зигфрідівське» в концепціях опер Р. Вагнера.

Подолання номерної структури та створення опери наскрізної будови. Система лейтмотивів: функції, прийоми роботи, образно-інтонаційна диференціація. Співвідношення вокального та оркестрового начал. Оновлення гармонічної та тембрової складових музичної мови.

Етапи еволюції оперної творчості Р. Вагнера. Дореформаційний період. Засвоєння існуючих жанрів та типів драматургії в операх раннього періоду («Феї», «Заборона кохання», «Рієнци»). Поступова кристалізація реформаційних рис в операх 1840-х років: втілення ідеї спокути любов'ю в опері-баладі «Летючий голландець»; риси романтичної драми в опері «Тангейзер», міф про святий Грааль в опері «Лоенгрін».

Реформаційний період. Міфотворча концепція тетралогії «Перстень нібелунга». Підхід до міфу, ієрархія сюжетних рівнів, виділення ключових міфологем. Наскрізні образно-тематичні лінії та їх відбиток у лейтмотивній системі. Функція окремих драм циклу, їх жанрові та драматургічні відмінності. Принципи об'єднання окремих частин тетралогії у цикл. Містерія і міф у жанрово-стильовому зрізі опери «Трістан та Ізоolda». Мотивно-тематична цілісність твору, гранична статичність драматургії, специфіка вокальної мелодики. Роль ліричного струменя та філософських роздумів у розширенні меж комічного жанру в опері «Нюрнберзькі мейстерзингери». Пізній, байройтський, період. Ознаки містерії та нові стилістичні тенденції в опері «Парсифаль».

Вплив реформи Р. Вагнера на розвиток європейської опери. Негативні та позитивні наслідки цього впливу.

ЛІТЕРАТУРА

- Богданова Л. К. Ріхард Вагнер на початку творчого шляху. Опера «Феї» / Богданова Л. К. // Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського : наук. журн. – К., 2011. – № 3 (12). – С. 64-72.
- Іванова І. Л. Історія опери. Західна Європа. XVII–XIX століття : навч. посібник / [під ред. М. Р. Черкашиної] / І. Л. Іванова. Г. В. Куколь, М. Р. Черкашина; – К. : Заповіт, 1998. – 384 с.
- Галь Г. Ріхард Вагнер. Опыт характеристики // Галь Г. Брамс. Вагнер. Верди. Три мастера – три мира / [пер. А. В. Михайлова] / Ганс Галь. – М. : Радуга, 1986. – С. 179-306.
- Левик Б. Ріхард Вагнер / Б. Левик. – М. : Музыка, 1978. – 448 с. – (Классики мировой музыкальной культуры).
- Раку М. Вагнер : путеводитель / Марина Раку. – М. : Классика-XXI, 2007. – 320 с. : нот. – (Легенды и бренды классической музыки).
- Вагнер Р. Моя жизнь / Ріхард Вагнер; [пер. с нем. Г. А. Ефрона, В. М. Небезиной, А. Я. Острогорской]. – М. : Эксмо; СПб. : Terra Fantastica, 2003. – 864 с.
- Вагнер Ріхард: сб. ст. / [ВНИИ искусствознания; ред.-сост. Л. В. Полякова]. – М. : Музыка, 1987. – 230 с.
- Вагнер Р. Избранные работы / [вступ. ст. А. Ф. Лосева] / Ріхард Вагнер. – М. : Искусство, 1978. – 695 с. – (История эстетики в памятниках и документах).
- Вагнер Ріхард. Статьи и материалы / [ред. Г. Крауклис]. – М. : Музыка, 1974. – 200 с.
- Кенигсберг А. «Кольцо нибелунга» Вагнера / А. Кенигсберг. – М. : Музыка, 1959. – 84 с.
- Кенигсберг А. К. От Вебера до Ріхарда Штрауса. 24 немецкие оперы XIX – первой половины XX вв. История создания. Сюжет. Музыка : учеб. пособие / А. К. Кенигсберг. – СПб. : Изд-во СПбГПУ, 2010. – 226 с.
- Кенигсберг А. К. Ріхард Вагнер. Годы изгнания (1849–1864) : учеб. пособие / А. К. Кенигсберг. – СПб., 2008. – 180 с.
- Костенников А. М. Ансамблево-хоровой комплекс в музыкальном театре Р. Вагнера / А. М. Костенников. – Севастополь : Вебер, 2011. – 298 с.

- Лиштанберже А.* Рихард Вагнер поэт и мыслитель / А. Лиштанберже. – М. : Алгоритм, 1997. – 478 с.
- Лобанова М.* Миф в тетралогии Р. Вагнера «Кольцо нибелунгов» / М. Лобанова // Проблемы музыкальной науки. – М. : Музыка, 1989. – Вып. 7. – С. 266-289.
- Музыка Австрии и Германии XIX века : в 3 кн. – Кн. 3. – М. : Композитор, 2003. – 449 с.
- Ницше Ф.* Казус Вагнера : эссе / Фридрих Ницше. – СПб. : Азбука-классика, 2007. – 192 с.
- Черкашина-Губаренко М. Р.* В поисках отвергнутого смысла // Черкашина-Губаренко М. Р. Музыка і театр на перехресті епох / Марина Черкашина-Губаренко : у 2 т. – К. ; Суми, 2002. – Т. 2 – С. 46-49.
- Черкашина-Губаренко М. Р.* Оперный театр в пространстве меняющегося мира. Страницы оперной истории в картинках и лицах : монография / Марина Черкашина-Губаренко. – Харьков : Акта, 2013. – 468 с.
- Черкашина-Губаренко М. Р.* Сны и сновидения в биографии и творчестве Рихарда Вагнера // Черкашина-Губаренко М. Р. Музыка і театр на перехресті епох / Марина Черкашина-Губаренко : у 2 т. – К. ; Суми, 2002. – Т. 1 – С. 96-102.

Тема 2. Музичний театр Дж. Верді. Вплив ідей Рісорджіменто на проблематику опер композитора. Драматургічні принципи різних періодів творчості Дж. Верді: шляхи оновлення традиційної італійської опери.

Місце Джузеппе Верді в історії італійської опери. Спадкоємний зв'язок з творчістю попередників (Дж. Россіні, В. Белліні, Г. Доніцетті) і принципове новаторство оперної драматургії.

Вплив політичних та естетичних лозунгів епохи Рісорджіменто на проблематику опер Дж. Верді. Звернення до сюжетів В. Шекспіра, Ф. Шиллера, В. Гюго, Дж. Байрона, Е. Скриба тощо. Вимоги Дж. Верді до оперного лібрето. Співпраця з лібретистами А. Солера, Ф. Піаве, С. Каммарано, А. Бойто.

Динамізм і театральність – найважливіші риси вердіївської драматургії. Протиставлення контрастних образно-тематичних комплексів. Значення ансамблів як вузлових точок драми. Роль тональної і тембрової драматургії. Трактуювання лейтмотивів, образно-ситуативні арки. Збереження непорушності оперного жанру як такого, що визначається трьома компонентами: драматичною основою, вокальністю і мелодичністю.

Напрямки еволюції оперної творчості Дж. Верді. Поступове посилення рис наскрізного розвитку, народження «музично-сценічної драми». Шлях від романтизму до реалізму. Періодизація оперної творчості Дж. Верді.

Розвиток принципів романтичної драми в операх 1940-х років: Вплив естетичних настанов та творчості В. Гюго. Відтворення національно-визвольних ідей в операх на історичні теми. Значення «Набукко» (1843) як першого зразка героїко-патріотичної опери в творчості Верді. Новаторські риси опери «Макбет» (1847).

Зростання реалістичних тенденцій в операх 1850-1860-х років. Взаємодія італійських традицій із французькими впливами в операх на історичні сюжети. Становлення лірико-психологічної драми в творчості Дж. Верді: від «Травіати» до «Аїди». Нові властивості вокалу.

Пізня творчість Дж. Верді. Зустріч з А. Бойто та спільна праця над сюжетами Шекспіра. Узагальнення пошуків попередніх років у психологічній драмі «Отелло» (1887). «Фальстаф» (1893) як підсумок синтезуючих тенденцій у розвитку комічного оперного жанру XIX століття.

Творчість Дж. Верді в світі тенденцій розвитку оперного мистецтва XIX – XX століть.

- Галь Г. Джузеппе Верди и оперная драматургия / Ганс Галь // Галь Г. Брамс. Вагнер. Верди. Три мастера – три мира / [пер. С. В. Рожновского]. – М.: Радуга, 1986. – С. 309-457.
- Іванова І. Л., Куколь Г. В., Черкашина М. Р. Історія опери. Західна Європа. XVII–XIX століття : навч. посібник / [під ред. М. Р. Черкашиної] / І. Л. Іванова. Г. В. Куколь, М. Р. Черкашина. – К. : Заповіт, 1998. – 384 с.
- Коженцова І. В. К проблеме драматург – либреттист – композитор в творчестве Верди / І. В. Коженцова // Слово и музыка. Памяти А. В. Михайлова : материалы науч. конференций. – М. : МГК им. П. И. Чайковского, 2002. – С. 170-180. – (Науч. труды Московской государственной консерватории имени П. И. Чайковского. Сб. 36).
- Корцова О. Р. Вагнер, Дж. Верді та Дж. Пуччіні як творці авторського музичного театру // Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. Науковий журнал. № 2 (7). – 2010. – С. 36-43.
- Лейтес Р. Драматургические особенности оперы Верди «Отелло» / Р. Э. Лейтес. – М. : Музыка, 1968. – 99 с.
- Оперы Дж. Верди. Путеводитель. – М. : Музыка, 1970. – 424 с.
- Орджоникидзе Г. Ш. Оперы Верди на сюжеты Шекспира / Г. Ш. Орджоникидзе. – М. : Музыка, 1967. – 327 с.
- Соловцова Л. Джузеппе Верди / [3-е, доп. и перераб. изд.] / Л. Соловцова. – М. : Музыка, 1981. – 416 с.
- Черкашина М. Историческая опера эпохи романтизма (опыт исследования) / М. Черкашина. – К.: Муз. Україна, 1986. – 152 с.

Тема 3. Французький музичний театр другої половини XIX століття. Літературні впливи у становленні жанру французької ліричної опери. Індивідуалізоване втілення ознак жанру в творчості Ш. Гуно, Л. Деліба, Ж. Массне. «Кармен» Ж. Бізе: багатовимірність жанрової природи та специфіка трактування національних театральних традицій.

Стан оперного жанру у французькому мистецтві другої половини XIX століття. Криза традиційних жанрів – «великої французької опери» і *opéra-comique* – та зародження нових музично-театральних жанрів.

Жанр французької оперети. Роль Ф. Ерве і Ж. Оффенбаха в його становленні та розвитку. Характерні риси французької оперети. Її різновиди в творчості Ж. Оффенбаха: оперета-пародія («Орфей у пеклі»), комедія звичаїв («Паризьке життя»), лірична комедія («Перікола»).

Французька лірична опера. Спадкоємність по відношенню до «великої французької» і «комічної» опер. Літературні впливи у становленні французької ліричної опери. Першорядне значення у її змістовній структурі інтимної ліричної колізії, аналізу душевних рухів. Особливості композиційно-драматургічної побудови. Опора на романсову культуру і побутові жанри, з одного боку, та розмовну інтонацію і гнучкі аріозні форми, з іншого. Вишуканість гармонічних та тембрових засобів виразності. Поступове інтонаційне оновлення французької музики, шлях від Ш. Гуно до Ж. Массне.

Індивідуальність трактування жанру французької ліричної опери в творчості Ш. Гуно, К. Сен-Санса, Ж. Бізе, Ж. Оффенбаха, Ж. Массне. Переосмислення поеми І. В. Гете у дусі тенденцій постромантичної доби в опері «Фауст» Ш. Гуно, розвиток теми «людина і побутове середовище». Концентроване вираження жанрових рис «ліричної опери» в творчості Ж. Массне. Психологічна достовірність портретних характеристик, гнучкість драматургічного темпоритму, тонкість та вишуканість стилістичних засобів в операх «Манон», «Вертер».

Вплив на драматургічну будову опери «Кармен» Ж. Бізе жанрової моделі французької комічної опери та її переосмислення шляхом симфонізації дії. Метод «узагальнення через жанр» як засіб створення реальних характерів оперних героїв. Активізація функцій «фонових» сцен.

ЛІТЕРАТУРА

- Іванова І. Л., Куколь Г. В., Черкашина М. Р.* Історія опери. Західна Європа. XVII–XIX століття : навч. посібник / І. Л. Іванова, Г. В. Куколь, М. Р. Черкашина ; [під ред. М. Р. Черкашиної]. – К. : Заповіт, 1998. – 384 с.
- Исаханов Г.Д.* «Фауст» Гуно. Авторский замысел и сценическое воплощение / Вопросы оперной драматургии : сб. ст. / [сост. и общ. ред. Ю. Н. Тюлина]. – М. : Музыка, 1975. – С. 110-144.
- Кремлев Ю. А.* Жюль Массне / Ю. А. Кремлев. – М. : Сов. композитор, 1969. – 248 с.
- Купець Л. А.* «Кармен» Жоржа Бізе та культурні міфи ХХ століття / Купець Л. А. // Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського : наук. журн. – К., 2013. – № 2 (19). – С. 44-59.
- Маркези Г.* Опера. Путеводитель. От истоков до наших дней / [пер. с итал. Е. П. Гречаной] / Г. Маркези. – М. : Музыка, 1990. – 384 с.
- Музыкальная эстетика Франции XIX века : сб. ст. / [сост. текстов, вступ. ст. К. Ф. Бронфин]. – М. : Музыка, 1954. – 510 с.
- Неболюбова Л. С.* Опера «Кармен» Жоржа Бізе сквозь призму інтонаційного конфлікту / Л. С. Неболюбова // Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. – Вип. 12 : Історія музики в минулому і сучасності. – К., 2000. – С. 115-134.
- Роллан Р.* Очерк музыкального развития Парижа начиная с 1870 года / Р. Роллан // Роллан Р. Музыкально-историческое наследие: В 8-ми вып. Вып. 4. / [пер. с франц / ред., сост. и коммент. В. Брянцевой]. – М. : Музыка, 1989. – С. 162-208.
- Статьи и рецензии композиторов Франции. Конец XIX – начало XX в. / [сост., пер., вступ. ст. и коммент. А. Бушен]. – Л. : Музыка, 1972. – 276 с.
- Черкашина-Губаренко М. Р.* Новая Кармен // Черкашина-Губаренко М. Р. Музыка і театр на перехресті епох / Марина Черкашина-Губаренко : у 2 т. – К.: Суми, 2002. – Т. 2 – С. 44-46.

Тема 4. Італійська опера на межі ХІХ-ХХ століть. Оперний веризм та його представники П. Масканьї, Р. Леонкавалло. Музичний театр Дж. Пуччіні як характерне виявлення перехідних художніх тенденцій тогочасної європейської культури.

Італійський веризм як яскравий художній напрямок перехідної естетичної природи. Ідейно-національні та загально-європейські джерела літературного веризму, постромантичні та антиромантичні риси, основні теоретичні положення, головні представники на чолі з Дж. Верга. Шлейф веризму в італійському мистецтві ХХ ст.: модерністська драматургія Л. Піранделло, неореалістичний кінематограф Л. Вісконті та Ф. Фелліні.

Радянська музикознавча теорія веризму та її сучасна ревізія. Особливості перетворення загальних веристських ідей в європейському оперному мистецтві. Зв'язок італійського оперного веризму з діяльністю Скапільяттури та «Молодою школою» композиторів післявердівського покоління. Роль А. Каталані в італійському оперному процесі останньої третини ХІХ ст. Народження «малої веристської драми» в творчості П. Масканьї («Сільська честь») і Р. Леонкавалло («Паяци»). Стислість, динамічність та

водночас фрагментарність драматургії і підкреслено-афективний стиль вокального інтонування як специфічні ознаки веристської опери.

Музичний театр *Джакомо Пуччіні* – вершинне явище італійської оперної культури рубежу XIX – XX ст. Історичні характеристики Дж. Пуччіні як композитора першої чверті XX ст. та представника доби модернізму. Суперечливість оцінок творчості Дж. Пуччіні в межах т. зв. «пуччінівського парадоксу».

Формування сучасної оперної естетики в творчості композитора. Багатоскладова стильова основа оперної творчості Дж. Пуччіні: поєднання традицій Дж. Верді та Р. Вагнера, здобутків веристів з відкриттями європейських модерністів (елементами імпресіонізму, символізму, неокласицизму); інтерес до актуальної сучасної літератури, в тому числі російської художньої тематики; запровадження оперного екзотизму – збагачення традиційної італійської оперної лексики японським, китайським, американським інтонаційним матеріалом.

Засади творчого методу композитора: принципова театральність мислення; екстраполяція сучасних драматургічних прийомів на оперну територію; оновлення сюжетно-сислового простору; ліризація образного ряду. Авторські жанрово-драматургічні моделі в творчості композитора.

Вокальний стиль Дж. Пуччіні. Переосмислення італійської традиції *bel canto* у напрямку посилення реалістичності через декламаційне начало та технології *mixto*, включення елементів сучасної побутової пісенності, просодії, ненотованого прозаїчного мовлення. Підвищення виражальної ролі оркестру, чуйність його до слова і сценічного жесту, кантиленна насиченість звучання. Наскрізний розвиток інтонаційних комплексів, широке застосування лейтмотивної техніки, проникнення в оперу сучасних інструментальних форм. Відмова від номерної структури, гнучке сполучення сольних, хорових і оркестрових фрагментів.

Періодизація оперної творчості Дж. Пуччіні. Відчутні впливи Дж. Верді, Р. Вагнера і французької ліричної опери в ранній період («Віллісі», «Едгар»). Відмова від шаблонно-романтичних сюжетів і опанування власним стилем в «Манон Леско» та операх «золотої тріади» («Богема», «Госка», «Чіо-Чіо-сан»). Новаторські прояви пізнього стилю (оперний Триптих, «Турандот»): вихід на рівень філософської концепційності, різке посилення художньої експресії, концентрація модерністських виражальних засобів, графічність мелосу, образна точність і характеристичність оркестровки, новації у сфері ладової організації.

ЛІТЕРАТУРА

- Іванова І. Історія опери: Західна Європа XVII-XIX ст.: Навч. посібник / І. Іванова, Г. Куколь, М. Черкашина. – К.: Заповіт, 1998. – 384 с.
- Левашова О. Е. Пуччини и его современники / О. Е. Левашова. – М.: Сов. композитор, 1980. – 525 с.
- Данилевич Л. В. Джакомо Пуччини / Л. В. Данилевич. – М.: Музыка, 1969. – 454 с.
- История зарубежной музыки : учебник. Вып. 5 / [ред. И. Нестьев]. – М.: Музыка, 1988. – 448 с.
- Кенигсберг А. Итальянская опера на рубеже XIX – XX веков: Учебное пособие / А. К. Кенигсберг, Масканьи П., Леонкавалло Р., Джордано У., Чилеа Ф., Пуччини Дж. – СПб.: Санкт-Петербургская конс-я им. Н.А. Римского-Корсакова, 2009. – 97 с.

- Корчова О.* Веризм і Пуччіні / О. Корчова // *Музика ХХ століття – погляд із ХХІ.* Науковий вісник НМАУ ім. П.І. Чайковського. Вип. 44. – К. : НМАУ ім. П.І. Чайковського, 2006. – С. 65 – 74.
- Корчова О.* Модерністські тенденції в творчості Дж. Пуччіні / О. Корчова // *Науковий вісник НМАУ ім. П.І. Чайковського. Сучасний оперний театр і проблеми озерознавства: збірник статей / ред.-упор. М.Р. Черкашина-Губаренко.* – К. : НМАУ ім. П.І. Чайковського, 2010. – С. 540-551.
- Торадзе Г. Г.* Р. Леонкавалло и его опера «Паяцы» / Г. Г. Торадзе. – М. : Музгиз, 1960. – 48 с. – (Библиотека любителя музыки).
- Ярустовский Б.* Очерки по драматургии оперы ХХ века / Б. Ярустовский – М. : Музыка, 1971. – 380 с.

Змістовий модуль 2. Інструментальні жанри у західноєвропейській музиці другої половини ХІХ – початку ХХ століть

Тема 1. Доля романтичних інструментальних жанрів у творчості композиторів ХІХ століття. Роль Ф. Ліста у формуванні нових композиційних моделей. Феномен творчого життя Ф. Ліста в контексті художньо-естетичних настанов романтичного мистецтва.

Шляхи оновлення інструментальних жанрів, що склалися у першій половині ХІХ століття. Тенденція до синтезування усталених жанрів та форм. Зростання інтересу до колористичної сторони звучання. Народження нових жанрових різновидів під впливом суміжних видів мистецтва.

Феномен творчого життя Ф. Ліста в контексті художньо-естетичних настанов романтичного мистецтва. Універсальність діяльності. Естетичні погляди, зосередженість роздумів і творчості на «вічних» темах. Складності та протиріччя духовних пошуків Ліста. Філософські погляди композитора.

Роль Ф. Ліста у розвитку нових напрямів романтичного мистецтва. Прагнення до синтезу музики з літературою, живописом, скульптурою, архітектурою. Узагальнений спосіб відтворення позамузичних образів. Фаустіанська тема у творчості Ф. Ліста. «Фауст-симфонія» і «Данте-симфонія» як типові зразки лістовського літературно-філософського програмного симфонізму. Створення жанру симфонічної поеми, розробка принципу монотематизму, кристалізація великої одночастинної форми синтетичного типу.

Новаторські риси фортепіанної творчості, їх обумовленість власним виконавським досвідом. Ф. Ліст-піаніст. Трактування фортепіано як універсального інструменту, що наближається за звучанням до оркестру, збагачення його виразових, тембральних та технічних можливостей. Еволюція фортепіанного стилю: шлях від «над-віртуозності» до більш економного використання засобів фортепіанної техніки. Чотири періоди фортепіанної творчості Ф. Ліста.

Жанри фортепіанної музики. Вільна розробка «чужого» матеріалу в транскрипціях, парафразах, рапсодіях. Тенденція до циклізації програмних мініатюр («Роки мандрів»). Оновлення жанрів етюд, сонати, концерту. Соната сі мінор як вершина творчості Ф. Ліста.

ЛІТЕРАТУРА

- Алексеев А. Д.* История фортепианного искусства. Ч. II / А. Д. Алексеев. – М. : Музыка, 1967. – 285 с.

- Будяковский А.* Пианистическая деятельность Листа / А. Будяковский. – Л. : Музыка, 1986. – 87 с.
- Кашкадамова Н.* История фортепианного искусства XIX ст. : учебник / Наталья Кашкадамова. – Тернополь: АСТОН, 2006. – 354 с.
- Коннов В.* Фаустовские мотивы в творчестве Ф. Листа / В. Коннов // Музыкаведение. – 2006. – № 1. – С. 2–10.
- Крауклис Г. В.* Симфонические поэмы Ф. Листа / Г. В. Крауклис. – М. : Музыка, 1974. – 138 с.
- Левашова О. Е.* Ференц Лист. Молодые годы / О. Е. Левашова. – М. : Музыка, 1998. – 331 с.
- Мильштейн Я.* Ференц Лист : монография / Я. Мильштейн. – М. : Музыка, 1999. – 862 с.
- Цуккерман В.* Соната си-минор Листа / В. Цуккерман. – М. : Музыка, 1984. – 111 с.

Тема 2. Типологія становлення нових національних шкіл в Європі XIX – початку XX століть. Інструментальна музика композиторів Чехії, Норвегії, Фінляндії, Іспанії.

Соціальні та культурні передумови формування професійної композиторської школи в Чехії. Етапи та завдання «пробуджуючого» руху. Патріотична спрямованість діяльності і творчості *Бедржіха Сметани*. Дві лінії в сюжетно-образному складі його музики. Кристалізація чеської музичної мови в опорі на «співучі» інтонації і ритмічну своєрідність чеського мовлення, на мелодичні і ладові особливості національних пісенно-танцювальних жанрів. Програмний симфонізм Б. Сметани. Трактатування принципу програмності. Еволюція оркестрового стилю. Переконливе втілення національної теми в циклі симфонічних поем «Моя Батьківщина». Багатоаспектність розкриття національної теми в творчості *Антоніна Дворжака*. Опора на традиції лірико-психологічного симфонізму Ф. Шуберта, Й. Брамса, П. Чайковського. Типи драматургічних рішень в 9 симфоніях А. Дворжака. Особливості втілення літературної програми в симфонічних поемах 1890-х років.

Підйом художньої культури в Норвегії другої половини XIX століття. Діяльність істориків, філологів, фольклористів. Розквіт норвезької літератури (Г. Ібсен, Б. Бьєрнсон). Творчість перших норвезьких композиторів (У. Буль, Х. Хьєрульф, Р. Нурдрок). Особистість Едварда Гріга. Міцний зв'язок його поглядів з естетикою раннього та зрілого романтизму. Ставлення до фольклору, шляхи його перетворення. Фортепіанна спадщина: джерела піанізму, особливості фактури, жанрово-характерна і лірико-суб'єктивна лінії творчості. Оркестровий стиль Е. Гріга. Камерно-інструментальні твори.

Епоха Рінасім'єнто в Іспанії, три етапи суспільного руху за відродження національної культури. Маніфест Ф. Педреля. Творчість *Мануеля де Фальї* в контексті руху Рінасім'єнто. Національна ґрунтовність його мистецтва, особливий інтерес до пісень і танців Андалусії, опора на стиль «канте хондо». Зв'язок із провідними естетико-стильовими напрямками музики XX століття (неофольклоризм, імпресіонізм, неокласицизм). Два періоди стильової еволюції. Жанрова панорама творчості.

Нові шляхи в музичному житті Фінляндії 1870-1880-х років. Формування національної композиторської школи. Творча діяльність М. Вегеліуса та Р. Каянуса. Місце *Яна Сібеліуса* в історії фінської музичної культури. Національні джерела творчості, еволюція в системі «композитор-фольклор». Дві гілки симфонізму Я. Сібеліуса. Поєднання широти музичного узагальнення з елементами картинного звукопису у програмних творах. Епічна концепція симфоній Я. Сібеліуса. Опора на фінський поетичний епос «Калевала» та традиції європейського симфонізму (Ф. Шуберт, А. Брукнер).

ЛІТЕРАТУРА

- Асафьев Б. В.* Григ / Б. В. Григ. – Л. : Музыка, 1986. – 87 с.
- Гамрат-Курек В. Г.* «Моя Родина» Б. Сметаны / В. Г. Гамрат-Курек. – М. : Музгиз, 1962. – 72 с.
- Дворжак Антонин: сб. ст. / [вступ. ст. И. Ф. Бэлзы; сост. и общ. ред. Л. С. Гинзбурга]. – М. : Музыка, 1967. – 259 с.
- Егорова В. Н.* Антонин Дворжак : монография / В. Н. Егорова. – М. : Музыка, 1997. – 616 с. – (Классики мировой музыкальной культуры).
- История зарубежной музыки : Учебник. Вып. 5 / [ред. И. Нестьев]. – М. : Музыка, 1988. – 448 с.
- Йиранек Я.* Чешская музыка с 1781 года по 1945 год / Ярослав Йиранек // Ваницкий Я., Йиранек Я., Карасек Б. О чешской музыке / [пер. Л. А. Александровой]. – М. : Музыка, 1965. – С. 105-201.
- Кашкадамова Н.* Історія фортеп'яного мистецтва ХІХ сторіччя : підручник / Наталія Кашкадамова. – Тернопіль : АСТОН, 2006. – 608 с.
- Коженова И. В.* О национальных особенностях творчества Я. Сибелиуса / И. В. Коженова // Из истории зарубежной музыки : сб. ст. / [МГК им. П.И. Чайковского; ред.-сост. С. Питина]. – М. : Музыка, 1971. – Вып. 1. – С. 35-49.
- Левашова О. Е.* Эдвард Григ: Очерк жизни и творчества / [общ. ред. Д. Житомирского] / О. Е. Левашова. – М. : Музыка, 1974. – 622 с. – (Классики мировой музыкальной культуры).
- Мартынов И.* Бедржих Сметана: Очерк жизни и творчества / И. Мартынов. – М. : Музгиз, 1963. – 495 с. – (Классики мировой музыкальной культуры).
- Мартынов И. И.* Мануель де Фалья : Жизнь и творчество / И. Мартынов. – М. : Сов. композитор, 1986. – 208 с.
- Мартынов И. И.* Музыка Испании : монография / И. И. Мартынов. – М. : Сов. композитор, 1977. – 360 с.
- Музыка ХХ века : Очерки в 2-х чч. Ч. 1, кн. 2. – М. : Музыка, 1976. – 574 с.
- Тавастшерна Э.* Сибелиус. Ч. 1 / Э. Тавастшерна. – М. : Музыка, 1981. – 279 с.
- Фалья М.* Статьи о музыке и музыкантах / [пер. с исп., вступ. ст. и примеч. Е. Бронфин]. – М. : Музыка, 1971. – 111 с.

Тема 3. Австро-німецький симфонізм другої половини ХІХ – початку ХХ століть. Драматургічні моделі симфонії в творчості Й. Брамса і А. Брукнера. Напрями оновлення жанру в симфоніях Г. Малера. Специфіка виявлення романтичних традицій в оркестрових творах Р. Штрауса.

Симфонії Й. Брамса та А. Брукнера як закономірний етап еволюції австро-німецького симфонізму першої половини ХІХ століття. Спільні та відмінні риси в трактовці цими композиторами непрограмної циклічної симфонії.

Органічний синтез класичних і романтичних тенденцій в естетиці та стилі Й. Брамса. Пріоритетне значення інструментальної музики в його спадщині. Опора на досягнення Л. Бетховена і Ф. Шуберта. Композиційні і драматургічні особливості симфонічних циклів.

Симфонізм А. Брукнера як підсумок епічної лінії розвитку романтичної симфонії. Складові елементи епічної концепції А. Брукнера (М. Філімонова). Інваріантність драматургічної моделі симфоній. Функції частин в циклі, рівновага динамічних і статичних елементів в їх композиційній організації. Еволюція симфонізму А. Брукнера. Епічні концепції Четвертої та Сьомої симфоній. Роль драматичної образності і конфліктної драматургії в пізніх симфоніях (№ 8, 9).

Значення творчості *Густава Малера* в історії австро-німецької та світової музичної культури. Його діяльність як диригента й оперного режисера. Філософсько-естетичні погляди, їх історична обумовленість, джерела. Проблематика творчості. Ідейні та інтонаційно-тематичні зв'язки симфонії з піснею – затвердження нової гілки європейського «пісенного симфонізму». «Фабульність» тематичної організації малерівських симфоній та її вплив на композиційно-драматургічну побудову циклу. Еволюція творчості Г. Малера.

Пізньоромантична основа творчості *Рихарда Штрауса*. Деформація романтичних рис під впливом нових стилістичних напрямків: експресіонізму, неокласицизму, натуралізму. Образний світ музики Р. Штрауса: перевага героїчного начала, роль комедійних образів, своєрідність лірики. Театральність мислення: «велике почуття картинності» (В. Стасов), динамічність розвитку, увага до жанрової характерності і побутового матеріалу. Програмний симфонізм: поєднання традицій Г. Берліоза і Ф. Ліста, залучення вагнерівського методу використання лейтмотивів. Специфіка музичної драматургії та інтонаційного строю симфонічних поем «Дон-Жуан», «Тіль Ейленшпігель».

ЛІТЕРАТУРА

- Барсова И. А.* Симфонии Густава Малера / И. А. Барсова. – М. : Сов. композитор, 1975. – 495 с.
- Галь Г.* Брамс. Вагнер. Верди. Три мастера – три мира / [пер. А. В. Михайлова] / Ганс Галь. – М. : Радуга, 1986. – 480 с.
- Друскин М.* Иоганнес Брамс / М. Друскин. – М. : Музыка, 1970. – 144 с.
- Зарубежная музыка XX века. Материалы и документы : учеб. пособие / [ред., сост. и коммент. И. В. Нестьева]. – М. : Музыка, 1975. – 255 с.
- История зарубежной музыки : учебник. Вып. 5 / [ред. И. Нестьев]. – М. : Музыка, 1988. – 448 с.
- Канчели М.* Крупная одночастная форма в творчестве Р. Штрауса / М. Канчели // Канчели М. Крупная одночастная форма. – Тбилиси : Ганатлеба, 1969. – С. 133-163.
- Краузе Э.* Рихард Штраус : [пер. с нем.; предисл. Б. Левик] / Э. Краузе. – М. : Музгиз, 1961. – 611 с.
- Крауклис Г. В.* Симфонические поэмы Рихарда Штрауса / Г. В. Крауклис. – М. : Музыка, 1970. – 107 с.
- Малер Г.* Письма. Воспоминания / [пер. с нем. / сост., вступ. ст. и примеч. И. Барсовой]. – М. : Музыка, 1968. – 607 с.
- Музыка XX века : Очерки в 2-х чч. Ч. 1, кн. 2. – М. : Музыка, 1976. – 574 с.
- Музыка Австрии и Германии XIX века. Кн. 2 : учеб. пособие / [под ред. Т. Цытович]. – М. : Музыка, 1990. – 526 с.
- Неболюбова Л.* Музыкальная культура Германии и Австрии рубежа XIX–XX веков: Густав Малер, Рихард Штраус : учеб. пособие / Л. Неболюбова. – К. : Муз. Україна, 1990. – 167 с.
- Неболюбова Л.* Системно-стилевые проблемы австро-германского романтизма (типология поздних этапов в истории искусства) /Л. Неболюбова // Исторические и теоретические проблемы музыкального стиля : Тематический сборник научных трудов. – К. : Киевская гос. консерватория, 1993. – С. 55-70.
- Нилова В.* К критическому пересмотру периодизации симфонического творчества А. Брукнера / В. Нилова // Анализ, концепции, критика : Статьи молодых музыковедов / [сост. Л. Г. Данько]. – Л. : Музыка, 1977. – С. 153–165.
- Раппопорт Л. Г.* Антон Брукнер / Л. Г. Раппопорт. – М. : Музгиз, 1963. – 104 с.
- Розеншильд К.* Густав Малер / К. Розеншильд. – М. : Музыка, 1975. – 208 с.

- Слонимский С. «Песнь о земле» Г. Малера и вопросы оркестровой полифонии / С. Слонимский // Вопросы современной музыки. – Л. : Музгиз, 1963. – С. 179–202.
- Соллертинский И. И. Исторические типы симфонической драматургии / И. И. Соллертинский // Соллертинский И. И. Избранные статьи о музыке. – Л.-М. : Искусство, 1946. – С. 7–18.
- Филимонова М. Симфонизм Брукнера как воплощение эпической концепции / М. Филимонова // Из истории зарубежной музыки. – М. : Музыка, 1979. – Вып. 3. – С. 128–155.
- Царева Е. М. Йоганнес Брамс : монография / Е. М. Царева. – М. : Музыка, 1986. – 383 с.
- Штраус Р. и Роллан Р. Переписка. Выдержки из дневника / [пер. с фр. М.П. Волконского; вступ. ст. и примеч. А. А. Николаевой]. – М. : Музгиз, 1960. – 216 с.

Музична культура Англії ХХ століття в контексті ідей «нового ренесансу». Особливості «звучання» в європейському музичному просторі творів Е. Елгара, Р. Воан-Уільямса, Ф. Деліуса, Г. Холста.

Специфіка розгортання музично-історичного процесу Англії. Чинники відродження англійської професійної музичної культури на межі ХІХ – ХХ століть: фольклорний рух (збирання і вивчення народних пісень, популяризація їх серед широких верств населення; значення діяльності Сесіла Шарпа); англійська хорова традиція у новому культурному контексті; рух до відновлення національних музично-виконавських традицій та актуалізація старовинної музики.

Значення діяльності *Хуберта Перрі* і *Чарльза Станфорда* в історії нової музичної культури Англії: піднесення їх зусиллями соціального статусу музики в країні. Оновлення художньої палітри англійського музичного мистецтва в творчості композиторів наступного покоління. Формування до-бріттенівської композиторської школи на початку ХХ століття.

Вагомі заслуги *Едварда Елгара* в становленні сучасної англійської симфонічної музики. Імпресіоністські пошуки *Фредеріка Діліуса*. Три лінії творчості *Густава Холста*: східна, фольклорна, неокласична. Винятковий масштаб творчості *Ральфа Воан-Вільямса* як класика ХХ ст. та одного з лідерів неокласицизму. Р. Воан-Вільямс як симфоніст: прояви модернізму в його 9 симфоніях. Міжвоєнне покоління англійських композиторів: У. Уолтон, М. Тіппет, Б. Бріттен.

Концентрація національної інтонаційності та класичні параметри творчості *Бенджаміна Бріттена*. Вершинний художній рівень і триєдиність форм реалізації митця: композиторської, виконавської та просвітницько-громадської. Органічний синтез традицій національної музичної культури і найактуальніших досягнень музичного модернізму. Інтерес до складної психологічної проблематики, морально-етичні смислові акценти, новий поворот у розкритті дитячої образності, гуманістична спрямованість творчості. Зумовленість бріттенівської естетики англійською художньою традицією (В. Шекспір, Г. Перселл, У. Тернер), а індивідуального композиторського стилю – інтонаційним складом англійської мови. Б. Бріттен як провідний оперний композитор ХХ ст. та масштабний симфоніст. Інтерес до різних форм камерної музики та тісний зв'язок із виконавським середовищем.

ЛІТЕРАТУРА

- История зарубежной музыки. Вып. 6: учебник / [ред. В. Смирнов]. – М. : Музыка, 1988. – 319 с.
- Ковнацкая Л. Г. Английская музыка XX века (истоки и этапы развития): очерки / Л. Г. Ковнацкая. – М. : Сов. композитор, 1986. – 215 с.
- Ковнацкая Л. Бенджамин Бриттен / Л. Ковнацкая. – М.: Сов. композитор, 1974. – 390 с.

- Кузнецова Е.* Слово в музыкальном мире Эдварда Элгара / Е. Кузнецова // Слово и музыка. Памяти В. Михайлова. научные труды Московской государственной консерватории им. П. И. Чайковского, кафедра истории музыки. – М.: Московская государственная консерватория, 2002. – С. 310-317.
- Музыка XX века: Очерки в 2-х частях. Ч. 2, кн. 5-а. – М.: Музыка, 1987. – 343 с.
- Орлов Г.* «Военный реквием» Бриттена / Г. Орлов // Вопросы теории и эстетики музыки: Сб. ст. – Л.: Музыка, 1967. – Вып. 5. – С. 65–100.
- Таурагис А.* Бенджамин Бриттен: очерк жизни и творчества / Адеодатас Иозо Таурагис. – М. – Л.: Музыка, 1965. – 150 с., нот, илл.
- Гайдук М.* “Марс” Густава Холста та “сили зла” у сучасному кінематографі. URL: <https://kyivmusicology.com/index.php/journal/article/view/103/93>